

**O'QUVCHILARDA BADIY ASARLARNI O'RGANISHGA DOIR
TEXNOLOGIYALAR**

Qodirova Buzulayho Turgunovna

Andijon davlat pedagogika instituti

boshlang'ich ta'lim kafedrası professori, PhD.

Annotatsiya: *Mazkur tezisdá o'quvchilarda badiiy asarlarni o'rganish jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishning ilmiy-metodik jihatlari yoritilgan. Badiiy asarni chuqur anglash, matnni tahlil qilish, obrazlar tizimini tushunish hamda o'quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishda interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion ta'lim yondashuvlarining o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, adabiyot darslarida loyiha metodi, muammoli ta'lim, klaster, aqliy hujum, INSERT, "Baliq skeleti", "Konseptual jadval" kabi metodlardan foydalanishning amaliy samaradorligi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari badiiy asarlarni o'rganishda zamonaviy texnologiyalar o'quvchilarning o'qishga qiziqishini oshirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirish va kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *badiiy asar, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, adabiyot ta'limi, raqamli texnologiyalar, tanqidiy fikrlash, kitobxonlik, kompetensiya, innovatsion ta'lim.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Zamonaviy maktab o'quvchisi nafaqat tayyor bilimlarni o'zlashtirishi, balki ularni tahlil qilishi, baholashi va hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishi lozim. Shu nuqtai nazardan adabiyot ta'limining vazifalari ham kengayib, badiiy asarlarni o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash zarurati yuzaga kelmoqda.

Badiiy asar insonning ma'naviy dunyosini boyituvchi, estetik didini shakllantiruvchi hamda axloqiy qadriyatlarni singdiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Biroq an'anaviy darslarda asarni faqat mazmunini hikoya qilish yoki savol-javob asosida o'rganish o'quvchilarning faolligini to'liq ta'minlay olmaydi. Natijada ular asarning badiiy qimmati, muallif g'oyasi va obrazlar tizimini chuqur anglashda qiyinchilikka duch keladilar.

Shu sababli adabiyot darslarini zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish, o'quvchini ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish, uning mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Badiiy asarlarni o'rganishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati

Pedagogik texnologiya – bu ta'lim maqsadiga erishishni kafolatlovchi ilmiy asoslangan metodlar, vositalar va usullar tizimidir. Adabiyot fanida ushbu texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning bilimni tayyor holda qabul qilishi emas, balki uni izlanish, tahlil va xulosalar chiqarish orqali egallashga imkon yaratadi.

Badiiy asarni o'rganish jarayonida pedagogik texnologiyalar quyidagi vazifalarni bajaradi:

- o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantiradi;
- matnni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi;
- obrazlar tizimini chuqur anglashga yordam beradi;
- ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi;
- nutq madaniyati hamda muloqot kompetensiyasini takomillashtiradi;
- mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantiradi.

Adabiyot darslarida texnologiyalarni tanlashda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, badiiy asarning janri, mazmuni hamda darsning maqsadi e'tiborga olinishi zarur. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Interfaol metodlardan foydalanish

Badiiy asarlarni o'qitishda interfaol metodlar alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ular o'quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirib, o'z fikrini erkin bayon etishga undaydi.

Masalan, **“Aqliy hujum”** metodidan foydalanilganda o'quvchilar asar mavzusi yuzasidan erkin fikr bildiradilar. Bu usul dars boshida mavjud bilimlarni aniqlash va yangi mavzuga qiziqish uyg'otishda samarali hisoblanadi.

“Klaster” metodida esa asarning asosiy g'oyasi markazga yozilib, uning atrofida obrazlar, voqealar, ramzlar va badiiy vositalar tizimli ravishda joylashtiriladi. Ushbu metod o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

INSERT texnologiyasi matn bilan ishlashda keng qo'llaniladi. O'quvchilar o'qish jarayonida o'zlari bilgan, yangi o'rgangan, tushunmagan yoki qo'shimcha ma'lumot talab qiladigan jihatlarni maxsus belgilar orqali ajratib boradilar. Natijada ular matnni faol o'qishga odatlanadilar.

Muammoli ta'lim texnologiyasi esa o'quvchilarni izlanishga undaydi. O'qituvchi asardagi ziddiyatli vaziyatni muammo sifatida qo'yadi va o'quvchilar uni mustaqil tahlil qilish orqali yechim topishga harakat qiladilar. Bunday yondashuv tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli texnologiyalar asosida badiiy asarlarni o'rganish

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim tizimida yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirdi. Adabiyot darslarida elektron darsliklar, multimedia taqdimotlari, interaktiv doskalar, audiokitoblar, videolavhalar hamda onlayn platformalardan foydalanish o'quvchilarning badiiy asarni qabul qilish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Masalan, yozuvchi hayoti va ijodi haqidagi videoroliklarni namoyish etish, asar voqealari tasvirlangan xaritalar yoki illustratsiyalar bilan ishlash, spektakl va badiiy filmlardan parchalarni tahlil qilish o'quvchilarning tasavvurini boyitadi. Bunday yondashuv asar mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Shuningdek, elektron testlar, QR-kodli topshiriqlar va onlayn viktorinalardan foydalanish o'quvchilarning bilimni tezkor baholash imkonini yaratadi. Natijada dars jarayoni qiziqarli va interaktiv tus oladi.

Loyiha texnologiyasining afzalliklari

Loyiha metodi adabiyot darslarida eng samarali texnologiyalardan biri hisoblanadi. Ushbu metod orqali o'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, ma'lum bir badiiy asar yoki yozuvchi ijodini mustaqil tadqiq etadilar.

Masalan, guruhlar quyidagi mavzular bo'yicha loyiha tayyorlashlari mumkin:

- asardagi bosh qahramon xarakteri;
- muallifning badiiy mahorati;
- tarixiy voqealarning aks etishi;
- milliy qadriyatlarning ifodalanishi;
- asarning bugungi kundagi ahamiyati.

Loyiha yakunida taqdimot, videorolik yoki elektron albom tayyorlanadi. Bunday faoliyat o'quvchilarda mustaqil izlanish, axborotni saralash, jamoada ishlash va taqdimot qilish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Muammoli ta'lim va debat texnologiyasi

Muammoli ta'lim o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradigan samarali usullardan biridir. O'qituvchi badiiy asardagi ziddiyatli vaziyatni muammo sifatida taqdim etadi. O'quvchilar esa turli manbalarni o'rganish, dalillar keltirish va xulosalar chiqarish orqali muammoning yechimini izlaydilar.

Debat texnologiyasi ham adabiyot darslarida samarali qo'llaniladi. Masalan, "Asar qahramonining tutgan yo'li to'g'rimi?" yoki "Muallifning g'oyasi bugungi jamiyat uchun dolzarbmi?" kabi savollar asosida munozara tashkil etiladi. Bu usul o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi, nutq madaniyatini rivojlantiradi va o'z nuqtai nazarini asoslash ko'nikmasini shakllantiradi.

Kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati

Bugungi ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvda o'quvchi faqat nazariy bilim emas, balki amaliy faoliyatda qo'llay oladigan ko'nikma va malakalarni ham egallaydi.

Adabiyot darslarida badiiy asarlarni zamonaviy texnologiyalar asosida o'qitish quyidagi kompetensiyalarni rivojlantiradi:

- kommunikativ kompetensiya;
- axborot bilan ishlash kompetensiyasi;
- o'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi;
- ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi;
- milliy va umummadaniy kompetensiya.

Mazkur kompetensiyalar o'quvchilarni mustaqil hayotga tayyorlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, badiiy asarlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish ta'lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Interfaol metodlar, loyiha texnologiyasi, muammoli ta'lim, debat usuli hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar badiiy matnni chuqur anglash, estetik tafakkurni rivojlantirish, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va milliy qadriyatlarni anglashga xizmat qiladi. Shu sababli adabiyot darslarini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish bugungi kun ta'limining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo'ldoshev Q. **Adabiyot o'qitish metodikasi.** – Toshkent: O'qituvchi.
2. To'xliyev B. **Adabiyot nazariyasi.** – Toshkent.
3. Ishmuhamedov R., Yo'ldoshev M. **Innovatsion pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent.
4. Sayidahmedov N. **Yangi pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent.
5. Zunnunov A. **Pedagogika nazariyasi.**
6. Azizxo'jayeva N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.**
7. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.

8. O'zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi".
9. Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlari.
10. Zamonaviy pedagogika va adabiyot ta'limiga oid ilmiy maqolalar va metodik tavsiyalar.